

Müstəqillik dövrü Azərbaycan rəngkarlığında qadın obrazı

Nurlana Cəlilzadə,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq
Akademiyasının magistrantı
E-mail: nurlanacc@gmail.com

Azərbaycan xalqı sovetlərin tərkibində rus mədəniyyətinin təsiri ilə Avropa və dünya sivilizasiyasına qovuşdu. İctimai və estetik fikir, elm, maarif, incəsənət sahəsində qarşılıqlı əlaqələr üçün əlverişli zəmin yarandı, yeni sənət növləri və janrları meydana çıxdı, memarlıq, rəssamlıq, dekorativ-tətbiqi sənətlər üzrə peşəkarların, mütəxəssislərin fəaliyyəti üçün geniş meydan açıldı. Mütərəqqi proses zaman keçdikcə daha geniş miqyas alır, xalqın mənəvi həyatında maarif, mədəniyyət, mətbuat aparıcı rol oynamağa başlayırdı. Həmin dövrlərdə Azərbaycan incəsənəti ənənəvi şərti-dekorativ üslubdan Avropa səpkili realistik təsvir metoduna keçmişdir. XX əsrin ortalarından Azərbaycan çağdaş rəssamlığı artıq ilk addımlarını atmaqda idi. Tarix və müasir mövzularda əmək, məişət, qadın azadlığı, savadsızlığın lağvi mövzusunda kiçikhəcmli tablolar meydana çıxır. Salam Salamzadənin, Qəzənfər Xəlilovun, Ələkbər Rzaquliyevin yeni həyatın ruhu ilə aşınmış, milli özünəməxsusluğa malik sənət yaratmaq niyyətləri miniatür ənənələrinə yaxın şərti-dekorativ üslubda işlədikləri "Qadınlar şöbəsi", "Azərbaycan qadını" tablolarında öz əksini tapmışdır. Mikayıl Abdullayev, Böyükağa Mirzəzadə, Sadiq Şərifzadə, Səttar Bəhlulzadə, Salam Salamzadə, Tağı Tağıyev, Baba Əliyev, Kamil Xanlarov, Əlibaba Kazımov, Oqtay Sadiqzadə və başqaları öz tablolarında və portretlərində xalqımızın əfsanəvi qəhrəmanlarına və zəhmətkeş qadın obrazlarına xüsusi yer verirdilər. Həmin dövrlərdə portret qalereyası rəssamlarımızın yaradıcılığında əsas yer tuturdu. Artıq rəngkarlıqda durğun illərin ardından incəsənətə novatorluq, orijinal axtarışlar ruhu gətirmiş orta və gənc nəsillərə mənsub rəssamların yaradıcılıq fəaliyyəti həlledici rol oynayırdı. Durğunluq illərində nəzərə çarpan həyatı passiv-seyrçi, illüstrativ səpkidə köçürmək kimi mənfi cəhətlər aşkarlıq dövründə

tədrisən aradan qaldırılır, rəssamlar arasında varlığın fəşəfi idrakına, müasirlərin mənəvi aləminin, zəkasının, hiss və həyəcanlarının təhlilinə meyil artır. Əsərlərin üslub və texnikası dəyişir, kompozisiya və plastik cəhətdən həll etmək prinsipləri gözəçarpacaq dərəcədə dəyişir, təzələnilir. Xüsusilə də 80-ci illərdə sərgilərdə yeni və novator ruhlu bədii konsepsiyalar özünü göstərməyə başlayır. Əvvəllər təkəcə zahiri, vizual bənzərlik meyarı ilə qiymətləndirilən realistik üslub rəngarəngliyi müstəsna əhəmiyyət daşıyır, təsvirdə şərtlilik, stilizasiya, deformasiya təzahürlərinə təsadüf olunmurdu. Yeni bədii təfəkkür, plastik forma, emosional təsir gücünü artırmaq namına aparılan axtarışlar əsasən rəssamlardan Fərhad Xəlilov, İsmayıl Məmmədov, Faiq Ağayev, Fikrət Həşimov, Siruz Mirzəzadə, Qəyyur Yunus, Fərman Qulamov, Ağəli İbrahimov, Mirnadir Zeynalov, Altay Sadiqzadə, Çingiz Fərzəliyev, Kamal Əhmədov və Mayis Ağabəyovun əsərlərində aydın nəzərə çarpır. O cümlədən orta və gənc nəslin nümayəndələrindən Sakit Məmmədov, Natiq Məmmədov, Rəşad Mehdiyev, Niyaz Nəcəfov, Bayram Salamov, Cəlal Ağayev kimi rəssamların adlarını çəkə bilərik ki, yaradıcılıqlarında qadın obrazına xüsusi əhəmiyyət vermişlər. Azərbaycan rəngkarlığının gələcək çiçəklənmə prosesi fırça ustalarının müasir dövr incəsənətinin novator nailiyyətlərinə, dünyanın mütərəqqi sənət cərəyanlarının ənənələrinə münasibətindən aslıdır. Otən illərdə zəhmətkeş, tanınmış qadınlarımızın obraz və peşəsinə böyük diqqət göstərən rəssamlarımız onların simasında hiss-həyəcan təcəssüm etdirməyə çalışırdılar. Qadın obrazları yaradan fırça ustalarının yaradıcılığı geniş diapazonu əhatələyir ki, bunlardan bəzilərinə vurğulaya bilərik.

Güclü müşahidə qabiliyyətinə malik ekstravaqant rəssamlardan biri çağdaş rəssamlığımızın parlayan siması Sakit Məmmədovdur. Onun gözləri almaz kimi sərt və iti idi. Rəssamlıqda əsas açar rəsmdir. Bu isə Sakit Məmmədovda var. O, xaricdə reallaşan sərgiləri sayəsində əcnəbi seyrçilərin maraqlı dairəsinə çevrilib. Sakit Məmmədov daha çox portret ustasıdır və bu janrdə uğurları saysız-hesabsızdır. Onun yaradıcılığında qadın obrazları xüsusi şəkildə özünü göstərir. "Aynur", "Aida", "Leyla", "Arzu", "Raida", "Suriyalı rəssam", "Yorğun qız", "Gitaralı qız", "Sevinc", "Bağban", "Yeni roman", "Gecə simfoniyası", "Sakit qız", "Aktrisa", "Nü", "Yatmış mələk", "Melodiya", "Çətirli qız", "Qırmızı paltarlı qadın", "Yatan gözəl" və sairə vurğulaya bilərik. Rəssamın natürrəqləri də ciddi maraqlı doğurur. Qırmızıdan ge-

niş şəkildə istifadə etdiyindən bu rəng onun yaradıcılığının ana rəngi, canı, cəhəri sayılır. Əsərlərinin əksəriyyətində həmin rəng bu və ya digər formalarda işlənir, batini ideyanı açmağa köməklik göstərir.

Sakit Məmmədov yaradıcılığında poeziyaya üstünlük verib. Rəssam sevdiyi və daha çox həssas olduğu portret janrı, o cümlədən natürlük və poeziya üçlüyü arasında qalmışdır. Renuarın "Çilpaq qadın"ı ilə rəssamın "Ad günü" əsərləri arasında kompozisiya oxşarlığı görünür. Sakit Məmmədov intibah rəssamları kimi idi – qazandığı uğurların əsiri deyildi, yaradıcılığının bu qədər parlaması onu rahatlaşdırmır, daha da ucaları fəth etmək üçün çalışır.

Tanınmış fırça ustalarından biri də Natiq Məmmədovdur. Qeyd edək ki, rəssam geniş tamaşaçı kütləsi ilə tez-tez ünsiyyətə meyilli görünür. Yaxın rənglərin önəmində, çalarların, kölgələrin yaradılması xarakterində olduğu kimi, getdikcə ailə mövzusu və qadın obrazları üzərində cəmləşən tematikada, mövzuların müəyyənləşdirilməsində də müəyyən seçim prosesi baş verir. Sərbəst yaradıcılıq manerasında al-qırmızı-sarı tonallıqda "alovlanan", "alışıb-yanan" qadınlar və qızlar uzun illərboyu rəssamın diqqətini çəkən əsas sfera olaraq onun emalatxanasında özünə möhkəm yer tutmuşdu. Qeyd etdiyimiz kimi, sənətkarın yaradıcılığında qadın obrazı geniş bir diapazonu əhatə edirdi. Bəzilərinə nəzər yetirsək görərik ki, bu işlərdə bədii quruluş texnikası özünəməxsus şəkildə əks olunmuşdur. Bunlardan "Bal rəqsi", "Sevgililər", "Ağ çiçək", "Qarpız yeyənlər", "Qaçan qadınlar", "Sakinlər", "Firuzəyi məkan", "Desert", "Ağ qadın", "Öpüş", "Akt", "Gül sevən qız", "Qırmızı at", "Qız və yay" və bu kimi əsərlərini göstərmək olar. Natiq Məmmədovun qeyri-adi texnikası, tərzini hər zaman bizə öz mövqeyini göstərdiyi rəngləri ilə bu gün olduqca aktualdır.

Zaman ötdükcə rəssamlarımız təsirdən çıxır və öz dəstxətlərinə qucaq açırdılar. Onlardan biri də Bayram Salamov idi. Bayram Salamov təəssürat rəssamı olub. Onun ən böyük özəlliyi ayrı-ayrı rənglərdən bir dünya yaratmaq idi, hansı ki parlaqdır və göz oxşayır. Natürlük və güllər təsvirinə daha çox əhəmiyyət verirdi. Bundan

başqa, yaradıcılığının çox hissəsi qadınlara həsr olunmuşdu. O qadınlar bütün çıpaqlığı ilə taplarında öz əksini tapır. Sənətkarın əsərləri Şərq və Qərb motivlidir. Onun "Fikirləşmək", "Naz", "Bənövşəyi", "Yay yuxusu", "Samiramida", "Gül", "Yuxu", "Səhər", "Pəri", "Tamaş", "Gözləntilərin cavabı", "Yaz", "Skripkaçı qız", "Səhər qəhvəsi", "Qırmızı balerina" əsərləri məşhurdur. Bəzi qadınların simasında gözəlliyin və şəhətin tərənnümü duyulur. Xüsusilə də bu rəngarəng təsvirlər müəyyən atributlarla daha ekspressiv bir hal almışdır. Obrazları digər rəssamlarla müqayisədə daha parlaq və rəngarəngliyi ilə seçilir. Ümumilikdə sözügedən rəssamların qadın obrazları gözəlliyi və mahir ifadə tərzinin əks-sədası ilə yanaşı, müasirlər üçün ən gözəl sənət nümunələri idi.

O, tamam fərqli sahənin adamı idi – söhbət peşəkar idmançı Niyaz Nəcəfovdan gedir. Bununla yanaşı, uşaq yaşlarından rəsmlə maraqlanırdı. Niyaz Nəcəfovun əsərlərindəki təsvirlər nikbinlikdən kənar olmalarına baxmayaraq mövzusunda asılı olmayaraq qeyri-adi şəkildə insanın diqqətini çəkir. Rəssamın bəzi əsərlərini yalnız karikatura kimi qiymətləndirmək olar. Niyaz Nəcəfov adiliyi və saxtakarlığı qəbul etməyən incəsənət insanları sırasındadır. Həmçinin onun əsərləri Azərbaycanda və onun hüdudlarından kənar da bir çox tanınmış muzeylərdə və şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır. Hər mövzuda səmimiyyətini qoruyur, hətta "adi" insanların susmağı üstün saydığı mövzularda belə... Dəlilliklə bir səviyyədəki hünər göstəricisi, demək olar, bütün işlərində görünür. Kətan üzərində özünü ifadə edən istedad gücü, qorxmazlığı və təmizliyi ilə hər kəsi cəlb edir. Yaradıcılığı çoxşaxəlidir. Həmçinin rəngləri, üslubu, dəstxətinin fərqi ilə tamaşaçını sözün əsl mənasında ovsunlayır. Əsərlərinə nəzər yetirdikdə hiss edirik ki, hüdudsuz istedadla malik rəssamdır. Niyaz Nəcəfovun qadınlardan ibarət portret seriyası çox əhəmiyyətlidir. "Qarpız", "Hamamda", "Duet", "Yemiş", "Sarı pişik", "İradə", "Başlıca an", "Afa", "Nara", "Kürən", "Xumarlıq", "Gimnast qız", "Kresloda kürən" və digər əsərlərini qeyd edə bilərik. Həmin əsərlərdə Niyaz Nəcəfov qadın obrazlarını xüsusi tərənnümlə əks etdirmişdir.

Yaradıcılığı sürreal və olduqca fərqli sima və çalarların bolluğu ilə seçilənlərdən biri də Rəşad Mehdiyevdir. Görkəmli fırça ustası təhtəşüurun təcəssümünü canlandırır. Yaradıcılığında fəlsəfi cərəyan özünü göstərirdi. Hər hansı bir düşüncə, konsepsiyadan, məşğuliyətdən asılı olmayaraq istənilən formada sözünü deyə bilər. Rəşad Mehdiyev də düşüncə, söz duyumu təhlilinin vizual görüntüsünü yaradır. Rəsm əsərlərinin fəlsəfi və sürreal görünüşü üzrə bəstəkar da, yazıçı da, şair də öz ilham mənbəyini tapa bilər. Rəssam vizual aləmi necə, hansı rəqərdən görürsə və ya görmək istəyirsə, əsərlərini məhz həmin tona kökləyir. Xəyal tərzini və aləm görüntüsü daxili aləmi ilə müəyyənləşir. Hər hansı bir əsəri yaratmaq ilham qaynağına bağlıdır. Onun rəsm əsərləri dünyanın bir çox ölkə və regionlarında – Rusiya, Türkiyə, Gürcüstan, İtaliya, ABŞ, Avropa və Asiyada fərdi və yığma sərgilərdə nümayiş etdirilib. Sənətkar: "Öz düşüncə tərzini, daxili aləmini öyrənib təhlilə varmaq-la yaradıcılığı istənilən cərəyana istiqamətləndirə bilər. Bu barədə rəssamın bəyanı da mütləq deyil. Onsuz da tamaşaçı əsərində öz düşüncəsinə yaxın olanı görə bilər. Əsərlərindəki mövzu seçimi özünəməxsus olan rəssamın mövzu tapmaq üçün ətraf mühitə

nəzər yetirməsi kifayətdir", – deyə qeyd edirdi. Xətt, forma, rəng, gündəlik həyat tərzini – bunlar hamısı rəssamın yaradıcılığı üçün bir vasitə olmalıdır. Rəşad Mehdiyevin əsərlərinə fikir versək, bir-birinə oxşayan obrazları görə bilərik. Obrazlar arasındakı bənzərlik, güman ki, rəssamın şüurlu istiqamətinə bağlıdır. "Qadın obrazına xüsusi nəfəs verilir. Qadinsız bu dünyada yaşamaq, ümumiyyətlə, çətindir. Hər birinin özünəməxsus gözəlliyi, plastikası, zərifiyi, duyğusu var. Qadının hiss etdiyini kişi, sözsüz ki, hiss edə bilməz" demişdir. Onun "İkilik", "Baxma", "Leyla", "Gecə", "Portret", "Arzu", "Milli geyimdə qadın", "Arlekin", "Adsız", "Rəqs" kimi əsərləri var. Daim qeyd edirdi ki, hər bir rəssam milliliyi qorumalı, patriotik mövzularda da şəkillər çəkməlidir.

Azərbaycan çağdaş rəssamlığının görkəmli nümayəndələrindən biri gənc rəssam Cəlal Ağayevdir. O, yaxşı rəngkar olmaqla bərabər, həmçinin peşəkar qrafik idi. Yaradıcılıqla məşğul insanlar çalışırlar ki, gördüklərini əsərlərində canlandıraraq insanları təəccübləndirsinlər. Ondan ötrü mövzu və forma məhdudiyəti yoxdur. Yaradıcılığında Qərb qoxusu duyulsa da, Şərqi görmək də mümkündür. Qadın obrazlarının çoxlu sayda olması təqdirəlayiqdir. Qadın qəhrəmanları Qərb simalı olsalar da, milli geyim, sırğa və yaxud müxtəlif baş geyimləri də görə bilərik. Artıq milliliyin qalmadığından şikayətlənən gənc rəssam əsərlərində milliliyi qoruyub saxlamaq istədiyini dilə gətirirdi. Qadın simalarını xüsusi şəkildə seçmədiyini vurğulayan sənətkar bunların gündəlik həyatda gördüyü üzlər olduğunu qeyd edir.

Gənc rəssamın bu yaxınlarda "Yeddi gözəl" sərgisi keçirildi. Biz burada kifayət qədər qadın obrazı görə bilərik. Qadın obrazlarında xüsusilə dairəvi kətan istifadə etmişdi. Artıq fərqli bir görüntü olması, kleşelərdən uzaqlaşmaq üçün bundan bəhrələnmişdi. Onun "Çin gözəli", "Cehiz", "Sırlı əsər", "Aktrisa", "Ruhun qidası", "İntizar",

"Səhər", "Zərifiyyət", "Əks-səda", "Təşviş", "Musiqinin rəngi", "Nabat", "Avropa aktrisası", "Xoşbəxtlik" və bu kimi əsərlərində fərqli qadın obrazlarını görə bilərik. Belə gözəllikləri yaratdığına və Azərbaycan rəssamlığına qatdığı rəng sonsuzluğuna görə gənc rəssama minnətdarıq!

Buradan belə qənaətə gələ bilərik ki, portret janrının, ələxüsus da qadın obrazının hər zaman aktuallığı və hər rəssamın kolleksiyasını bazaməsi mütləqdir. Çünki qadinsız cəmiyyətin sabahı yoxdur. ♦

Ədəbiyyat:

1. Rasim Əfəndi. Azərbaycan incəsənəti. "Şərq-Qərb", Bakı. "Çaşıoğlu"–2017.
2. Ə.Salamzadə, N.Rzayev, K.Kərimov, N.Həbibov. Azərbaycan incəsənəti. "Maarif", Bakı–1977.
3. Çingiz Fərzəliyev. Natürlük janrı haqqında. Metodik vəsait. Bakı–2003.
4. www.xsm.az/az/17-yagli-boya?p=3
5. www.museumcenter.az/art_gallery,187/lang,az

Резюме

В статье показано, как после советской эпохи, с обретением независимости развивалась живопись Азербайджана и индивидуальный стиль художников достигла высокого уровня. А именно, речь идет особенно о тех художниках, которые в своем творчестве больше места уделили женским образом. Исследованы произведения таких художников как, Сакит Мамедов, Натиг Мамедов, Байрам Саламов, Нияз Наджафов, Рашад Мехтиев и Джалал Агаев.

Ключевые слова: женщина, портрет, живопись, композиция, национальный, изображение, независимость.

Summary

The article shows that the revival of the painting in Azerbaijan after the fall of the soviet union and next years of independence reached high level of individual set-line. Especially, the article tells about the artists who preferred to use the image of the woman in their works. As the female image in the works of those artists have turned into the symbol of their works. It analyzed the works of the prominent artists, such as Sakit Mammadov, Natiq Mammadov, Bayram Salamov, Niyaz Najafov, Rashad Mehdiyev and Jalal Agayev

Key words: woman, portrait, painting, composition, national, image, independence.

